

5. *Мамайчук И. И., Яковлев Н. М., Пятаков Г. В.* Психофизиологическая оценка адаптации к учебным нагрузкам у подростков с церебральным параличом // Дефектология. — 1991. — № 2. — С. 22—26.

6. *Мастюкова Е. М.* Развитие познавательной деятельности у детей с церебральными параличами // Дефектология. — 1976. — № 3. — С. 19—26.

7. *Обухова Л. Ф.* Детская возрастная психология: учеб. пособие для студентов вузов. — М. : Педагогическое общество России, 1999. — 442 с.

УДК 159.954

Л. М. Івашенко,
аспірантка

АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ШКОЛЯРА ЯК ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ

У статті відмічено, що проведення дослідження розвитку школяра як творчої індивідуальності є актуальною проблемою сьогодення. Відповідно до результатів проведеного дослідження визначено фактори й умови, які позитивно впливають на розвиток дитини шкільного віку як творчої індивідуальності. Запропоновано застосування спеціалізованих курсів з метою розвитку креативності вчителів та майбутніх педагогічних працівників.

Ключові слова: індивідуальність, розвиток індивідуальності, креативність, здібності, творча індивідуальність.

Постановка проблеми. На сучасному етапі перед педагогами, психологами стоїть вельми важлива проблема оптимізувати перебіг розвитку учня як творчої індивідуальності. Приєднання України до Болонського процесу потребує вирішення стратегічних завдань розвитку освіти: її модернізації, коригування спрямованості освітнього процесу тощо. Світовим процесом, до якого залучені всі високорозвинуті країни, є впровадження інклюзивного навчання, інтегрування дітей із порушеннями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади, тому що кожна дитина має право здобути якісну освіту. Існуюча освітня модель середньої школи недостатньо розвиває творчий потенціал школярів. У зв'язку з цим вагомості набирає питання визначення адекватних методик, які можуть бути використані для діагностики творчого зростання дітей шкільного віку, визначення факторів та умов, які сприятимуть досягненню позитивних результатів в оптимізації розвитку школярів як творчих індивідуальностей.

Аналіз досліджень і публікацій. У працях таких видатних психологів, як Л. Виготський, С. Рубінштейн, О. Леонтьєв, В. Крутецький, В. Моляко, Я. Пономарьова, М. Холодна та інших висвітлені психологічні основи творчості, креативності. У дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених — Б. Ананьєва, Ю. Бабанського, А. Маслоу С. Медника, К. Роджерса, Е. Торранса та інших — розглядаються важливі психолого-педагогічні аспекти формування творчої особистості. Розробленню актуальних проблем сучасної вікової та педагогічної психології присвячені праці Г. Балла, І. Беха, С. Максименка та інших учених. Питанням індивідуальності присвятили свої праці Є. Ісаєв, В. Колесников, В. Мерлін, В. Слободчиков, О. Скрипченко та інші науковці. Актуальна проблема розвитку творчої індивідуальності потребує подальшого вивчення. Розгляду цього важливого питання присвячена дана публікація.

Мета статті. У статті наводяться результати проведеного дослідження розвитку школяра у загальноосвітньому навчальному закладі, визначені фактори та умови, які позитивно впливають на розвиток дитини шкільного віку як творчої індивідуальності.

Виклад основного матеріалу. Загальні здібності часто називають обдарованістю, їх іноді ототожнюють з інтелектом [4, с 540]. Як загальні, так і спеціальні здібності, виявляючись у різних видах діяльності, взаємопов'язані між собою. Творчість — це діяльність, що сприяє створенню, відкриттю чогось раніше невідомого для даної людини [6, с 9], а креативність — як здатність до творчості, так і можливість цю здатність зреалізувати.

С. Рубінштейн зазначав, що розвиток дитини відбувається під час виховання та навчання, перехід від одного рівня розвитку до наступного уможливується через реалізацію потенціалу попереднього рівня, онтогенетичний розвиток кожної людини залежить від того, як вона проходить свій індивідуальний життєвий шлях і сутнісно є розвитком її індивідуальності [4, с 162]. Індивідуально-психологічні особливості особистості, котрі є умовою успішного здійснення певної діяльності і які визначають відмінності в оволодінні необхідними знаннями, вміннями та навичками, називають здібностями [1, с 378].

Згідно з думкою О. Скрипченко та інших науковців, індивідуальність — це одна з семи іпостасей людини та є поєднанням психічних особливостей людини, які утворюють її своєрідність та відмінність від інших людей [2]. За концепцією В. Слободчикова, людина, із психологічного погляду являє собою взаємодоповнення

п'яти образів суб'єктивної реальності — індивіда, суб'єкта, особистості, індивідуальності, універсума [5]. Творча індивідуальність — це унікальна самотутня особистість, яка реалізує себе у творчій діяльності.

Збагачення сфери інтелектуальних і творчих здібностей дитини передбачає здійснення освітньої діяльності в різних напрямках. На розвиток індивідуальності впливають навчання і виховання, сімейне довкілля і вулиця. Створення у школі гуртків, секцій, клубів, дитячих об'єднань за інтересами може допомогти творчому самовираженню учнів. У цьому контексті очевидно, що головна роль у формуванні школяра як творчої індивідуальності належить сім'ї і школі, за активної роботи позашкільних закладів.

За результатами проведеного нами дослідження, в якому обґрунтовані теоретико-методичні засади та умови ефективного розвитку творчого потенціалу школярів, визначено систему психодіагностичних методів вивчення та розвитку творчого мислення дітей шкільного віку, здійснено співвідношення, порівняння, стандартизацію, статистичну обробку даних, отриманих під час проведення дослідження розвитку креативності учнів загальноосвітньої школи, кількісну та якісну обробку цих результатів. Для досягнення мети дослідження використовувався комплекс методів: теоретичний огляд спеціальної літератури, вивчення шкільної документації, аналіз понятійно-термінологічного апарату, експериментальне дослідження, тестування, анкетування, рейтингове оцінювання, спостереження, бесіда, а також математичні методи для обробки отриманих результатів.

За допомогою кількох методик нами здійснювалося вивчення творчого потенціалу школярів. З-поміж інших було використано тест творчого мислення Е. Торранса, в якому визначаються основні показники швидкості (продуктивності), оригінальності, гнучкості та розробленості. Високий показник гнучкості вказує на розмаїття ідей і стратегій, здатність переходити від одного аспекта розгляду проблеми до іншого. Оригінальність характеризує спроможність висувати ідеї, котрі відрізняються від очевидних, загальновідомих, загальноприйнятих, банальних або чітко встановлених. Швидкість або продуктивність урахувалася при обчисленні індексів гнучкості, оригінальності та розробленості творчого мислення кожного школяра. Високі значення показника розробленості, згідно з Е. Торрансом, характерні для учнів з високою успішністю, здатних до винахідницької та конструкторської діяльності.

Проведено зіставлення між собою отриманих показників, обчислені середні значення даних у класах. Проведено порівняння результатів вивчення творчого мислення між різними класами, розраховані середні показники для різних класів школи. У підсумку дослідження отримані дані для складання творчої характеристики учнівських колективів. Також кількісному порівнянню піддані психологічні портрети учнів із різними показниками оригінальності та розробленості, оригінальності та гнучкості.

Наведемо деякі показники співвідношення оригінальності та розробленості школярів. У найбільшій частини діагностованих дітей оригінальність перебуває у межах вікової норми і поєднується з відповідною нормою розробленості (44,53%); чверть учнів виявили оригінальність також у межах вікової норми та високу розробленість (25,00%); найменшим є відсоток поєднання низької розробленості з низькою оригінальністю (0,78%) [3]. Отож, творчий потенціал мислення за різними показниками не є однаковим у школярів, причому високий рівень як оригінальності, так і розробленості має тільки невелика кількість обстежуваних.

Здійснено аналіз шкільної документації, під час якого були занесені у протокол семестрові оцінки школярів. Після цього підраховані середні бали успішності для кожної діагностованої дитини, а також середні бали успішності навчання для класів, у яких проводилося тестування. Підтверджено емпіричний факт: між показниками творчого мислення та успішністю навчання дітей немає безпосереднього зв'язку — вони не корелюють між собою. У результаті дослідження отримані дані для складання психолого-педагогічної характеристики школярів. Крім того, індивідуальний психосоціальний розвиток дітей вказує на відсутність абсолютно однакових психолого-педагогічних профілів, що аргументує доречність психологічного пізнання кожного вихованця як індивідуальності.

Задля порівняння ставлення учнів різного віку до навчальних дисциплін було проведено опитування, в якому з'ясовані улюблені та «складні» (на думку дітей) уроки, після чого складені рейтинги. Вочевидь, уподобання учнів різних класів істотно відрізняються. У молодших класах, де ще немає оцінювання успішності навчання в балах, не виділяються навчальні дисципліни за критеріями складності й улюбленості для переважної більшості дітей. Натомість третьокласники явно відчують труднощі під час отримання високих балів з певної дисципліни, усвідомлюють складність кожної з них (наприклад, російська мова — 77,27%, українська — 54,54%).

При цьому в третьому класі є й улюблені більшістю дітей дисципліни — образотворче мистецтво (81,81%), трудове навчання (54,54%), російське читання (50,00%) [3].

Не сприяє розвитку творчого потенціалу вивчення усіма школярами однакових навчальних дисциплін за однотипними навчальними програмами та підручниками. Отже, вкрай потрібними є диференціація й індивідуалізація навчання з урахуванням інтересів та здібностей учнів, а також широке упровадження інноваційних освітніх технологій. Диференційоване навчання — форма навчальної діяльності, в якій враховуються здібності, схильності, інтереси учнів. На уроці диференціація навчання виявляється через зміну тривалості завдань та їх змісту відповідно до готовності учнів. З метою створення сприятливих умов для реалізації пізнавальних можливостей, інтересів та потреб школярів організація навчального процесу має відбуватися з урахуванням індивідуальних особливостей школярів, що називається індивідуалізацією навчання. На жаль, учнів майже не вчать застосовувати вивчене у нестандартних ситуаціях, відчувати радість від відкриття нового.

Робота вчителя не повинна зводитися до формальної «передачі знань, умінь та навичок», а має здійснюватись як творча діяльність. Для проведення уроків учителю важливо добирати матеріал, який може зацікавити учнів, розширити їх кругозір. Необхідно використовувати різні методи та форми навчання, застосовувати як колективні, групові так й індивідуальні форми роботи зі школярами.

На жаль, у школах трапляються випадки, коли вчитель на самостійну роботу дає індивідуальні завдання, з рівня складності задач в яких вже завчасно відомо, що, навіть вирішивши їх усі, учень не зможе отримати оцінки вище «запланованої» вчителем. Це дуже погано для розвитку дитини, бо не стимулює її до подальшого вивчення навчального предмета, унеможливує прояв відповідних здібностей. Не можна примушувати всіх дітей виконувати завдання підвищеної складності, однак не можна й відбирати у дитини можливість спробувати вирішити більш складну задачу. Трапляються й інші помилки вчителів, які заважають розвитку дитини як творчої індивідуальності.

Розвиток інтелектуальних і творчих здібностей передбачає діяльність у різних напрямках [1; 2]. Заняття повинні передбачати розвиток конвергентного (логічного, послідовного) та дивергентного (альтернативного) мислення; завдання мають бути зорієнтовані на розвиток усіх видів і форм мислення. Необхідним є формування та

розвиток як репродуктивної, так і творчої уяви, всіх її прийомів. Потрібним є формування та розвиток усіх видів сприймання — предметів, рухів, простору, часу, людей та відносин; розвиток довільної та мимовільної пам'яті, різних її видів і форм. Педагогічні працівники мають докласти зусиль для розвитку уваги, вдосконалення всіх її характеристик. Необхідним є розвиток когнітивної (пізнавальної) сфери дітей; передусім це формування вмінь знаходити інформацію, проводити самостійні дослідження, робити порівняння, давати оцінки, давати визначення поняттям, аргументовано доводити правильність своїх поглядів, формулювати та висловлювати судження, робити умовиводи тощо.

У науковій літературі встановлений взаємозв'язок між здібностями й інтересами: розвиток перших відбувається у діяльності, котра стимулюється другими. Це означає, що інтерес до діяльності підтримується її успішністю, яка завжди зумовлена відповідними спроможностями. Методика, спрямована на виявлення інтересів і схильностей дітей, була використана для порівняння інтересів школярів. Як показало дослідження, сфери інтересів у більшості дітей різноманітні, однак гуртки і секції, які вони відвідують, це переважно спортивні, англійської мови та комп'ютерні. Діти, котрі відвідують гуртки, не відрізняються від інших найвищими показниками творчого мислення, хоча при відповідній організації їх зацікавлена робота у позашкільних закладах та шкільних клубах може здійснюватись як творча, що сприятиме розвитку кожної дитини як творчої індивідуальності.

Важливою умовою гармонійного розвитку особистості дитини є поєднання педагогічного керівництва з наданням можливості самостійної творчої діяльності учнів. Велике значення для розвитку індивідуальності учнів має організація вчителями позакласної роботи. Вони можуть проводити екскурсії, здійснювати керівництво предметними гуртками, організовувати олімпіади, влаштовувати свята тощо. Участь школярів у гуртках, за умови, що робота в них не буде зводитися тільки до репродуктивної діяльності, а буде відбуватися як творчий процес, може позитивно вплинути на розвиток творчої індивідуальності дитини.

На сучасному етапі розвитку суспільства відбувається інтеграція дітей з особливими освітніми потребами в загальний освітній простір. У деяких школах діти з особливими потребами навчаються в окремому спеціалізованому класі або відділенні школи, в інших — такі діти можуть навчатися в одному класі з однолітками

без функціональних обмежень. Треба так організувати позакласні та навчальні заходи, щоб діти з особливими потребами разом з іншими дітьми могли брати в них активну участь, активізувати розвиток всіх школярів як творчих індивідуальностей.

Для вчителів і студентів нами було розроблено спеціалізований курс «Психологія творчої індивідуальності», створена «Карта дослідження творчої індивідуальності школяра», а також «Карта виявлення творчого потенціалу та управлінських здібностей педагогічних кадрів освіти». Врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей надасть змогу вчителям уникнути багатьох помилок в організації процесу засвоєння школярами знань, оволодіння ними вміннями та навичками, допоможе викладачам у побудові навчальних занять, у доборі завдань як для класних, так і самостійних робіт тощо.

Надаючи допомогу учням в розвитку їх як творчих індивідуальностей, психологи та педагоги зроблять свій внесок у вирішення завдань розвитку освіти. Необхідним є розроблення спеціальних методик, спрямованих на розвиток дітей із функціональними обмеженнями як творчих індивідуальностей, а також впровадження відповідних програм інклюзивної освіти.

Висновки. Визначено, що між показниками творчого мислення й успішністю навчання дітей шкільного віку немає безпосереднього зв'язку — вони не корелюють між собою. Результати проведеного дослідження підтверджують відсутність у дітей абсолютно однакових психолого-педагогічних профілів. Необхідним є впровадження спеціалізованих курсів, спрямованих на розвиток творчого потенціалу вчителів та вихователів, а також студентів, які готуються до педагогічної діяльності. Потрібним є створення і виконання спеціальних програм з метою об'єднання зусиль сім'ї, школи та позашкільних закладів у спрямованому і систематичному розвитку школярів як творчих індивідуальностей.

В статтє отмечено, что проведение исследования развития школьника как творческой индивидуальности является актуальной проблемой современности. В соответствии с результатами проведенного исследования определены факторы и условия, которые позитивно влияют на развитие ребенка школьного возраста как творческой индивидуальности. Предложено применение специализированных курсов, направленных на развитие креативности учителей и будущих педагогических работников.

Ключевые слова: індивідуальність, розвиток індивідуальності, креативність, способности, творческая індивідуальність.

In the work the idea of creative individuality is conceptualized, its psychological essence is revealed, the psychological content of the relative concepts is determined. The author substantiated theoretically and designed empirically the model of factors which accompany the advanced level of creative potential of schoolchildren. This work lists the peculiarities and suggests approaches to create psychological and pedagogical conditions for development schoolchildren. Complex of psychological means of the development of creativeness while training teachers is presented.

Key words: individuality, development of an individuality, creativity, abilities, creative individuality.

Література

1. Загальна психологія / [С. Д. Максименко, В. О. Зайчук, В. В. Клименко, М. В. Папуча, В. О. Соловієнко]; за заг. ред. акад. С. Д. Максименка. — [2-ге вид.]. — Вінниця: Нова Книга, 2004. — 704 с.
2. Загальна психологія: підручник / [О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін.] — К. : Либідь, 2005. — 464 с.
3. *Іващенко Л. М.* Розвиток школяра як творчої індивідуальності: науково-дослідницька робота / Л. М. Іваненко. — Ялта : РВНЗ «Кримський гуманітарний університет», 2008. — 121 с
4. *Рубинштейн С. Л.* Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. — СПб. : Питер, 2007. - 713 с.
5. *Слободчиков В. И.* Основы психологической антропологии. Психология человека: Введение в психологию субъективности: уч. пос. для вузов / В. И. Слободчиков, Е. И. Исаев. — М. : Школа-Пресс, 1995. — 384 с.
6. Стратегі творчої діяльності: школа В. О. Моляко / за заг. ред. В. О. Моляко. — К. : Освіта України, 2008. — 702 с.

УДК 37.018.4:004

О. П. Косовець,
аспірантка

АСИНХРОННЕ НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИКИ СЛУХАЧІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Проведено аналіз асинхронного навчання слухачів з особливими потребами, яке реалізується електронними підручниками, відеоуроками, презентаціями та навчальними форумами.